

Forebyggelse af skolefrafald gennem anvendelse af IKT i uddannelse

Udkast til praktiske retningslinjer for forebyggelse af skolefrafald gennem anvendelse af IKT i uddannelse

Ook beschikbaar in het Nederlands: <http://www.elfe-eu.net/>

Também disponível em Português: <http://www.elfe-eu.net/>

Egalement disponible en français: <http://www.elfe-eu.net/>

Auch auf Deutsch verfügbar: <http://www.elfe-eu.net/>

También disponible en español con el título <http://www.elfe-eu.net/>

K dispozícii tiež v slovenčine: <http://www.elfe-eu.net/>

Επίσης διαθέσιμο στα Ελληνικά: <http://www.elfe-eu.net/>

Also available in English: <http://www.elfe-eu.net/>

также доступен на русском языке: <http://www.elfe-eu.net/>

Gengivelse af denne publikation i sin helhed eller dele heraf er tilladt uden forudgående tilladelse. Der skal imidlertid henvises til ETUCE, lige som kopier skal sendes til ETUCE's sekretariat.

Dette projekt er finansieret med støtte fra Europa-Kommissionen. Denne publikation afspejler alene forfatterens synspunkter, og Kommissionen kan ikke gøres ansvarlig for de heri indeholdte oplysninger.

Offentliggjort af European Trade Union Committee for Education - Bruxelles 2014

Indledning

Skolefrafald er en hæmsko for lige muligheder i samfundet. Elever, der forlader skolen for tidligt, risikerer at blive arbejdsløse senere i livet og at komme til at deltage mindre i de demokratiske processer. Unge, der forlader skolen for tidligt, berøves muligheden for at engagere sig i livslang læring, og de risikerer udstødelse fra samfundet. Også for samfundet som sådant betyder skolefrafald et stort tab af potentiale.

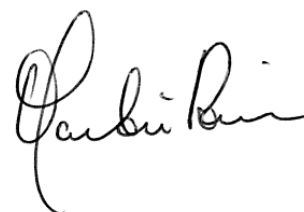
Det er årsagen til, at ETUCE støtter op om Den Europæiske Unions mål om at nedbringe skolefrafaldet til 10 % senest i 2020. Denne målsætning er især vigtig for at gøre det muligt for udsatte unge at færdiggøre deres uddannelse. I disse tider med økonomisk krise er det især uddannelsessøgende med lavere socioøkonomisk baggrund og andre udsatte grupper, der risikerer ikke at kunne udnytte deres fulde potentiale.

Dette projekt så nærmere på de muligheder, som informations- og kommunikationsteknologier kan bidrage med til at forebygge, at elever forlader skolen for tidligt. Digitale teknologier er integreret i så godt som alle aspekter af den moderne livsstil. Det er ETUCE's opfattelse, at de har et potentiale på uddannelsesområdet, idet de kan bane vej for livslang læring og åbne op for elevbaserede undervisningsstrategier. ETUCE undersøgte inden for rammerne af tidligere projekter, ELFE 1 og ELFE 2, den pædagogiske anvendelse af IKT i uddannelse og dens merværdi for undervisning og læring.

Dette projekt skiller sig ud ved at have et specifikt fokus. Der blev gennemført

Besøg på skoler, uddannelsesinstitutioner og hos uddannelsesmyndigheder i fire europæiske lande; der blev afholdt interview med de mennesker, der arbejder og underviser i disse institutioner. Formålet var at få sat ord på, hvilke erfaringer, incitament og tanker, de mennesker der er direkte involveret i den praktiske udmøntning på uddannelsesområdet i Europa, har gjort sig. Resultaterne blev drøftet på en workshop og en slutkonference med deltagelse af lærerfagforeninger, lærere, og forskere i samarbejde med deres tilknyttede partnere: arbejdsgiversammenslutningen (EFEE) samt gymnasieelevernes sammenslutning (OBESSU). Et resultat var, at projektet gav nogle svar på spørgsmålet om, hvordan informations- og kommunikationsteknologier kan indsnævre kløften mellem elever, der risikerer eksklusion, og dem der er fuldt integreret i uddannelse og samfundet.

Der er følgende udarbejdet praktiske retningslinjer, der vil blive forelagt for ETUCE-udvalget i foråret 2014 til vedtagelse. Formålet er at give lærerfagforeninger, deres tilknyttede lærere, uddannelsesinstitutioner, interessenter og politiske beslutningstagere, råd om og inspiration til anvendelse af IKT yil forebyggelse af skolefrafald.

Martin Rømer
Bruxelles, januar 2014

Indhold

1	Projektoversigt	6
1.1	Projektets kontekst	6
1.2	Projektets målsætning.....	8
1.3	Projektpartnerne	9
1.4	Metode	10
2	Projektaktiviteter	11
2.1	Casestudier	11
2.2	Workshop	12
2.3	Slutkonference	13
3	Resultater fra casestudierne	14
3.1	Danmark	14
3.2	Nederlandene	15
3.3	Portugal	16
3.4	Aserbajdsjan	17
4	Generelle konklusioner	19
5	Resultater fra workshopen og slutkonferencen: Udkast til praktiske retningslinjer ..	19
6	Akronymer	26
7	Publikationer og rapporter	27
8	Associerede partnere	28

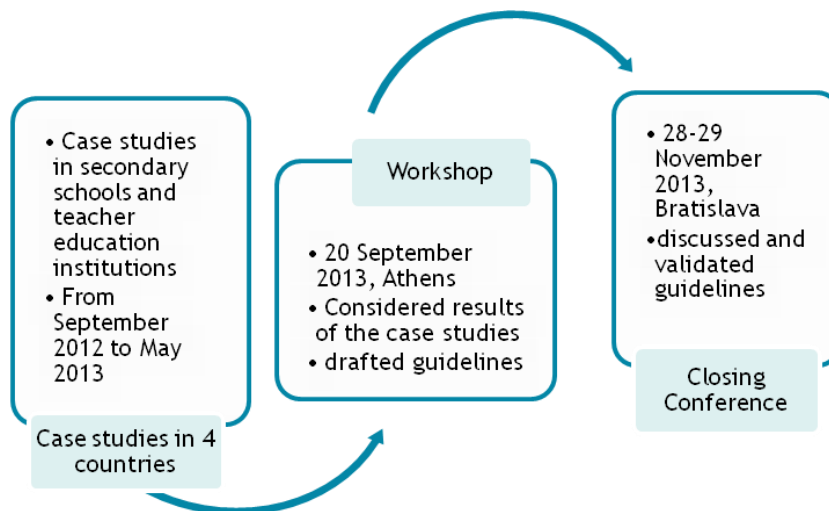
1 Projektoversigt

Dette ETUCE-projekt om lærerfagforeninger, der forebygger skolefrafald gennem anvendelse af IKT i uddannelse (*Teacher Unions preventing early school leaving through the use of ICT in education*), kædede de positive virkninger af anvendelsen af IKT i uddannelse sammen med det presserende problem med skolefrafald.

Specifikt søgte projektet at afdække, hvordan IKT og innovativ undervisning baseret på IKT kan være med til at tilskynde de elever, som risikerer eksklusion fra formel uddannelse, til at vende tilbage til skolebænken. Det analyserede, hvordan lærere kan støtte IKT's potentiale til at bygge bro mellem,

hvad disse personer erfarer og lærer hjemme og i skolen.

Projektet blev afviklet mellem den 1. januar 2011 og 30. april 2014. Der blev inden for dette tidsrum gennemført fire undersøgelser på uddannelsesinstitutioner for lærere og skoler i Danmark, Nederlandene, Portugal og Aserbajdsjan. Der blev på en workshop udformet praktiske retningslinjer for anvendelsen af IKT i uddannelse, der skal motivere elever til at fortsætte i skolen. Disse retningslinjer blev efterfølgende evalueret på en slutkonference. De praktiske retningslinjer vil blive fremlagt til vedtagelse for ETUCE-udvalget i april 2014.

1.1 Projektets kontekst

Dette ETUCE-projekt knytter sig til en af Den Europæiske Unions hovedmålsætninger i den tiårige vækstplan *EU 2020*. *EU 2020-strategien har sat sig som mål at reducere skolefrafaldet til under 10 % og at*

forøge antallet af 30-34-årige, der gennemfører uddannelse på tertiærniveau med 40 %.¹ I betragtning af skolefrafaldsproblematikken i Europa er der behov for at sætte ind over for det stigende antal unge, der forlader skolen

med en grundskoleuddannelse eller mindre.

Dette projekt tager afsæt i et bredt fokus, idet skolefrafald blev defineret som alle former for unges frafald fra en uddannelse eller efteruddannelse før gennemførelsen af en gymnasial uddannelse. Hvis man følger denne definition, har Eurostat-statistikker om skolefrafald vist, at mere end seks millioner unge europæere (i alderen mellem 18 og 24 år) forlod skolen i 2009 med kun en grundskoleuddannelse eller mindre. Selv om dette tal er faldet til fem en halv million unge i 2012,² er problemet med skolefrafald fortsat foruroligende i betragtning af de alvorlige konsekvenser, det har for den enkelte og for samfundet. Skolefrafald er forbundet med risikoen for arbejdsløshed og mindre involvering i demokratiske processer. Det berøver unge muligheden

Skolefrafald

Alle former for frafald fra undervisning før gennemførelsen af en gymnasial uddannelse.

for at involvere sig i livslang læring og udsætter dem for risiko for eksklusion fra samfundet.

For så vidt angår IKT, har vi i de seneste to årtier oplevet en utrolig udvikling, der betyder, at stort set alle aspekter af det moderne liv er præget af brugen af teknologi det meste af, om ikke hele, tiden.

Alligevel har PIAAC-undersøgelsen (oktober 2013)³, blandt andet vist, at der er en mangel på IKT-færdigheder blandt voksne i Europa. Af denne grund giver det god mening at undersøge potentialet ved digitale læringsmiljøer inden for formel uddannelse. Yderligere empirisk dokumentation viser, at IKT kan være en motiverende og stimulerende faktor. STEPS-undersøgelsen (2006-2009)⁴ viste, at IKT har en positiv virkning på de bredere uddannelsesmæssige målsætninger, som f.eks. fremmøde, adfærd, motivation, holdninger, tillid og engagement.

Tidligere ETUCE-projekter, ELFE 1 og ELFE 2,⁵ påviste, at selv om brugen af IKT i skoler har været stigende, skal der sættes større fokus på at udvikle og forstå teknologiens rolle i "fremme af læring". Især kunne pædagogiske

International Business College, Kolding, Danmark

Grafisch Lyceum, Rotterdam, Nederlandene

metoder baseret på en kombination af lærernes vigtigste pædagogiske færdigheder og fordelene ved moderne IKT-kapacitet føre til betydelige forbedringer med hensyn til gennemførelse af uddannelse.

¹ En oversigt over de primære målsætninger for EU 2020-strategien findes på Europa-Kommissionens Europa 2020-websted: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_da.htm.

² En omfattende oversigt over den seneste udvikling i statistiske data om skolefrafald findes i Europa-Kommissionens Education and Training Monitor 2012:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52012SC0373:EN:NOT>

³ Flere oplysninger om PIAAC-undersøgelsen og dens resultater findes på OECD's PIAAC-websted: <http://www.oecd.org/site/piaac/>

⁴ Flere oplysninger om STEPS-undersøgelsen og dens resultater findes på Europa-Kommissionens Life Long Learning-websted: http://eacea.ec.europa.eu/llp/studies/study_impact_technology_primary_school_en.php

⁵ Resultatet af ELFE 1- og 2-projekterne, der blev gennemført af ETUCE, findes på projektets websted: http://www.elfe.eu.net/flx/english/earlier_projects_elfe_1_and_elfe_2/

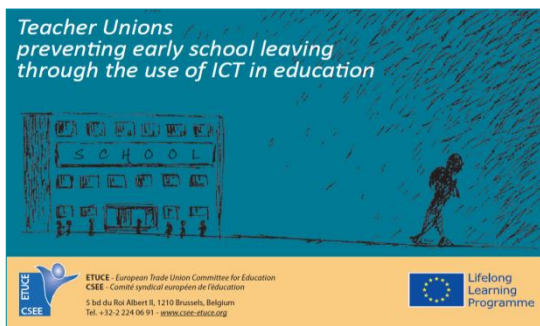
1.2 Projektets målsætning

Ud over den generelle målsætning om at nedbringe skolefrafald gennem anvendelse af IKT i uddannelse havde projektet flere specifikke målsætninger. Den første målsætning var at afdække, hvordan IKT kan være med til at motivere og tilskynde elever til at vende tilbage til skolebænken. Grupper, der kan være særligt udsatte for risikoen for eksklusion fra formel uddannelse, er elever, der forlader skolen for tidligt, etniske minoriteter, og indvandrere. Inden for disse rammer sigtede projektet mod at analysere den virkning, som brugen af IKT i uddannelse har på den enkelte med hensyn til at øge muligheden

for, at disse grupper (igen) kan tilskyndes til at vende tilbage til uddannelsessystemet og til at blive aktive medborgere.

I relation til lærere havde projektet til opgave at kortlægge specifikke kvalifikationer og kompetencer, som lærere skal have for at kunne integrere en positiv anvendelse af IKT i uddannelse. Især søgte projektet at analysere, hvordan lærere kan støtte IKT-potentialet for at bygge bro mellem det, som den enkelte oplever og lærer hjemme, og det han/hun lærer i det lovpligtige uddannelsessystem.

For at give projektet større gennemslagskraft blev spørgsmålet om, hvorvidt resultaterne kan overføres til andre landes specifikke kulturelle kontekst, tænkt ind. Af denne årsag havde projektet til formål at udvikle et sæt af konkrete og praktiske retningslinjer for lærerforeninger i Europa, deres medlemmer og uddannelsespersonale, samt relevante interessenter på uddannelsesområdet.

Postkort anvendt i forbindelse med oplysningskampagner

1.3 Projektpartnerne

Et multinationalt konsortium af repræsentanter for syv lærerfagforeninger arbejdede inden for dette projekt sammen med to eksperter inden for IKT i uddannelse og skolefrafald i Europa. De ti partnere tilrettelagde projektaktiviteterne i regi af en rådgivende gruppe. Til denne gruppes opgaver hørte bl.a. udvælgelse af de uddannelsesinstitutioner, der skulle deltage i casestudierne, planlægning og gennemførelse af casestudierne sammen med projekteksperterne, diskussion af resultaterne, forberedelse af workshoppen og slutkonferencen, samt udformning og ændring af de praktiske retningslinjer.

Arbejdsgiversammenslutningen (EFEE) og gymnasieelevernes sammenslutning (OBESSU)

bidrog til dette projekt som tilknyttede partnere. De delte ud af deres brede erfaring og værdifulde indsigt i skolefrafald og anvendelsen af IKT i uddannelse på projektworkshoppen og slutkonferencen.

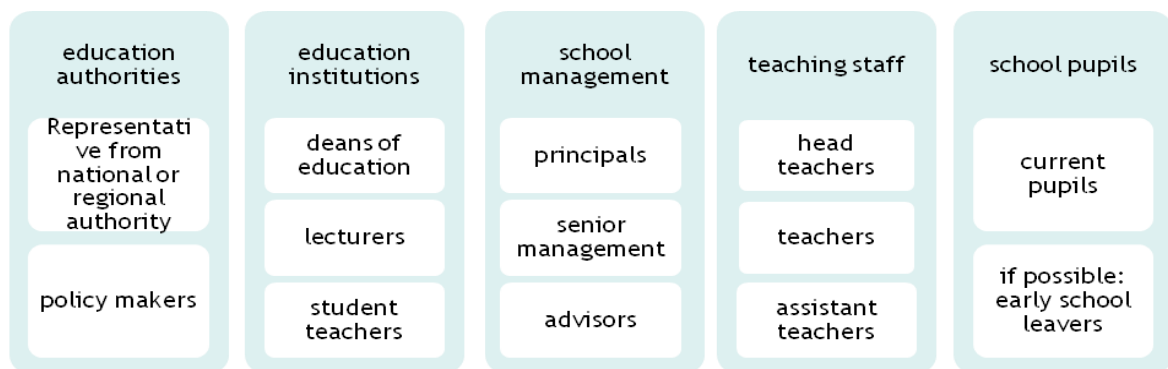
Den rådgivende gruppe

 Bert Imminga AOb, Nederlandene	 Hans Laugesen GL, Danmark	 ETUCE
Guntars Catlaks projektekspert, EI 		George Koursakov ESEUR, Rusland
Roy Leitch projektekspert, UK 	Maria Arminda Bragança FNE, Portugal 	Ivan Šoš OZPŠaV, Slovakiet
	Eleni Zografaki OLME, Grækenland 	

1.4 Metode

Der blev med henblik på at indhøste erfaringer om eksisterende praksisser for anvendelse af IKT i forebyggelse af skolefrafald indsamlet data i dette projekt gennem kvalitative undersøgelsesinterviews. En dialog med forskellige nøglegrupper i uddannelsessektoren, såsom lærere, uddannelsespersonale, repræsentanter fra nationale eller regionale uddannelsesmyndigheder, samt elever, syntes at være mest lovende i relation til at indsamle forskellige erfaringer og

perspektiver. Fire lande blev udvalgt til casestudier i dette projekt - Danmark, Nederlandene, Portugal og Aserbajdsjan - der repræsenterer den geografiske og politiske mangfoldighed i Europa. Sammen med projektets eksperter udarbejdede medlemmerne af den rådgivende gruppe interviewene. Interviewene blev gennemført ved brug af en delvist struktureret interviewmetode, således at der kunne gennemføres systematiske interview, uden at det hæmmede muligheden for dialog.

I Danmark, Nederlandene, Portugal og Aserbajdsjan blev der afholdt møder med nogle eller alle ovennævnte grupper. Der blev forberedt en interviewplan på forhånd. Planen indeholdt forslag til de emner og spørgsmål, som intervieweren kunne stille, og som gav mulighed for at anvende forskellige teknikker og nøgleord, der kunne tilpasses forskellige interviewsituationer. Der blev udviklet separate planer for personale og elever, men de fokuserede alle på de samme emneområder.

Efter hvert besøg under casestudierne blev der udarbejdet en sammenfattende rapport med fokus på emner og bedste praksis, således som de opleves af respondenterne. Interviewene blev

Delvist struktureret interview

En forskningsmetode, der ofte anvendes inden for samfundsvidenskaben. Et delvist struktureret interview er fleksibelt, idet det gør det muligt at bringe nye spørgsmål op under interviewet, som affødes af svarene. Intervieweren følger en ramme med områder og spørgsmål, der skal følges. Delvist strukturerede interviewteknikker er bevidst subjektive og empiriske. De har til formål at opfange de interviewedes holdninger, erfaringer og perspektiver på en så præcis og meningsfuld måde som muligt.

optaget på en tablet og registreret, således at der var belæg for de skriftlige notater. Interviewene blev analyseret for en række nye emner til hvert interview, hovedtemaer for hvert land, og opsummerende emner for det generelle projekt.

Emneområder

- Brug af IKT i uddannelse
- Strategier for skolefrafald
- Brug af IKT til reduktion af skolefrafald

2 Projektaktiviteter

2.1 Casestudier

Der blev gennemført besøg af tre dages varighed i hvert af de lande, der blev udvalgt til casestudierne. I hvert land blev der afholdt interview med ledelse, lærere og elever i tre institutioner, som er kendt for at være aktive inden for IKT i uddannelsen. Under besøgene blev der interviewet 20 medarbejdere (skoleledere, viceinspektører, og ledere af pædagogiske afdelinger), 32 lærere og 38 elever.

International Business College, Kolding, Danmark

Casestudier

- Danmark, 4.-6. september 2012
- Nederlandene, 22.-24. januar 2013
- Portugal, 5.-7. marts 2013
- Aserbajdsjan, 6.-8. maj 2013

2.2 Workshop

Der blev indend for dette projekt tilrettelagt en workshop den 20. september 2013 i Athen i Grækenland, hvor man diskuterede resultaterne af casestudierne og udarbejdede praktiske retningslinjer for anvendelse af IKT til at motivere og tilskynde elever, der risikerer at blive ekskluderet fra formel uddannelse, til at vende tilbage til skolen. Workshopen havde deltagelse af 40 repræsentanter fra 24 europæiske lærerfagforeninger, fra sammenslutningen af arbejdsgivere i uddannelsessektoren (EFEE), fra de europæiske gymnasieelevers sammenslutning (OBESSU), samt fra forskningsinstitutioner. **Guntars Catlaks og Roy Leitch, projektets eksperter,** gjorde rede for analysen af interviewene, som blev gennemført under casestudierne. Deltagerne drøftede resultaterne af de fire projektcasestudier og erfaringerne om skolefrafald og IKT i uddannelse.

Maria Nikolakaki fra University of Peloponnese, Grækenland, gjorde, sammen med **Pavlos Charamis**, Centre for Educational Research and

Documentation of OLME, rede for problemet med skolefrafald. **Maria Nikolakaki** understregede, at **skolefrafald har alvorlige konsekvenser for både den enkelte og for samfundet.** Den nuværende økonomiske krise har ramt græske lærere, elever og studerende hårdt. Arbejdstiden for lærerne er blevet sat i vejret, skolernes budgetter og lærernes lønninger er blevet beskåret, og skoler er blevet lukket. **Hvis skolefrafaldet skal nedbringes, skal skolerne have tilført tilstrækkelige økonomiske midler.** Teknologi kan være et middel til at løse problemet med skolefrafald, men er ikke i sig selv en løsning.

Gráinne Conole fra Institute of Learning Innovation ved University of Leicester gjorde rede for eksempler på den pædagogiske anvendelse af IKT i uddannelse med henblik på at forebygge skolefrafald. **Gráinne Conole** opregnede flere funktioner, som teknologierne kunne opfylde. Generelt kan teknologierne være med til at give **virtuel støtte til at overvinde hindringer for læring og til at skabe netværk.** Det

Plenarmøde på workshopen

er klart, at teknologi også kan bruges som en måde at overvåge elevernes fremskridt på, men disse værktøjer kan have en mere lovende virkning, hvis de gives til eleverne selv, således at disse lærer at planlægge og få overblik over (lærings-)aktiviteter.

2.3 Slutkonference

Slutkonferencen for projektet fandt sted den 28.-29. november 2013 i Bratislava, Slovakiet. Konferencen havde deltagelse af repræsentanter fra lærerfagforeninger, arbejdsgiversammenslutningen (EFEE), gymnasieelevernes sammenslutning (OBESSU), forskere og lærere. Konferencens hovedmål var at diskutere praktiske retningslinjer for brugen af informations- og kommunikationsteknologi (IKT) i uddannelse til støtte for forebyggelse af skolefrafald. Disse praktiske retningslinjer sigter mod at vejlede lærerfagforeninger, uddannelsesinstitutioner, politiske beslutningstagere og andre interessenter på uddannelsesområdet. De tager afsæt i resultaterne af de fire projektcasestudier samt i resultatet af den projektworkshop, der blev afviklet i september 2013.

Eleonora Waltraud Schmid fra Det Europæiske Center for Udvikling af

På arbejdsgruppens møder efter præsentationerne udarbejdede workshoppens deltagere et udkast til praktiske retningslinjer, der skulle afsluttes på slutkonferencen i Bratislava.

Erhvervsuddannelse (CEDEFOP) gjorde rede for de seneste resultater om skolefrafald inden for erhvervsuddannelse. Disse viste, at de **udfordringer, der er forbundet med skolefrafald, ligger både i og uden for uddannelsessystemet.** For så vidt angår brugen af IKT-strategier, der skal tilskynde risikogrupper til at vende tilbage til skolen, befinder de fleste EU-lande sig fortsat på forsøgsstadiet.

Til højre: Møde i arbejdsgruppen

Nederst til venstre: Møde i arbejdsgruppen

Nederst til højre: Plenarmøde

Guus Wijngaards, ETUCE' repræsentant i IKT-arbejdsgruppen for den åbne koordineringsmetode (Open Method of Coordination (OMC)), gjorde rede for Kommissionens seneste initiativ, *Åbning af uddannelsessektoren*. Guus Wijngaards lagde vægt på behovet for at diskutere

anvendelsen af IKT i skolerne og for at tage hensyn til læreres, elevers og forældres perspektiver i forbindelse med fremme af anvendelsen af IKT i uddannelse. Skolerne bliver nødt til at have en passende infrastruktur for at kunne gøre brug af teknologien, og de bør opmuntres til at finde løsninger, der er tilpasset til deres institution.

Elzbieta Leszczynska, ETUCE's repræsentant i OMC-arbejdsgruppen om skolefrafald, rapporterede tilbage fra Europa-Kommissionens tematiske arbejdsgruppe for skolefrafald. Denne arbejdsgruppe har for nylig udformet centrale politiske budskaber om forebyggelse af skolefrafald.⁶ Elzbieta Leszczynska fremhævede, at skolerne bør

støtte op om læringsmiljøer, der fokuserer på elevernes behov. Derfor skal skolerne understøttes af tværfaglige teams. Eftersom lærere ikke er tilstrækkeligt forberedt til at håndtere skolefrafald i øjeblikket, er det vigtigt at investere i professionel grunduddannelse og udvikling på længere sigt.

Med det formål at lære af erfaringerne i forskellige nationale sammenhænge gjorde skolelærere og ledere fra fem institutioner rede for deres praktiske erfaringer med anvendelsen af IKT i deres institution for at tilskynde elever til at vende tilbage til skolebænken.⁷

⁶ Arbejdsgruppens fuldstændige rapport, inkl. de væsentligste budskaber, findes hér: http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/doc/esl-group-report_en.pdf

⁷ Konferencerapporten kan downloades fra projektets websted http://www.elfe-eu.net/files/86/report_final_conference_bratislava_en.pdf.

3 Resultater fra casestudierne

3.1 Danmark

Besøg i Danmark: 4.-6. september 2012:

- International Business College, Kolding
- Randers HF& VUC, Randers
- Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet, Odense

Casestudierne i Danmark viste, at strategien med delvist strukturerede interview var en stor succes, idet den gav sig udtryk i ekstremt konstruktive dialoger med de interviewede. Med hensyn til det samlede resultat blev det bemærket, at Danmark er et avanceret

land, når det drejer sig om anvendelsen af IKT i uddannelse. Uddannelsesinstitutionerne synes at bevæge sig ind i en "posteksperimentel fase" af integrationen af IKT i undervisningsprocessen. Flere af de interviewede partnere understregede behovet for at integrere IKT i traditionelle undervisningsmetoder og for at ændre lærerens rolle. Lærerne er i denne henseende snarere "ledere" af uddannelsesprocessen, men ikke nødvendigvis de eneste leverandører af læringsindhold. Det er, af hensyn til at

komme videre ud over den eksperimentelle fase, vigtigt at skaffe sig en dybere indsigt i brugen af IKT i særlige situationer. Det vil være nødvendigt med mere metodologisk arbejde for at udvikle en klassifikation af metoder og en specifikation af situationer og positive relationer mellem dem. Det er endvidere nødvendigt med uddannelse af personale for at vejlede om anvendelsen af IKT i klasseværelset.

I casestudiet i Danmark blev skolefrafald ikke set som et større lokalt problem,

men mere som et nationalt anliggende. Det var opfattelsen, at anvendelse af en integreret elevcentreret strategi var den bedste måde til fremme af præstationerne i skolen og derfor til nedbringelse af skolefrafaldet. En sådan strategi kombineret med en streng håndhævelse af sanktioner blev betragtet som den mest holdbare strategi i forhold til at forhindre, at unge skolesøgende forlader skolen før tid.

International Business Academy, Kolding, Danmark

Randers HF og VUC, Randers, Danmark

3.2 Nederlandene

Besøg i Nederlandene: 22.-24. januar 2013:

- Noordelijke Hogeschool, Leeuwarden
- Hondsrug College, Emmen
- Grafisch Lyceum, Rotterdam

Lige som Danmark er også Nederlandene et avanceret land, for så vidt angår anvendelsen af IKT i uddannelse og kan anses for at have bevæget sig ind i en "posteksperimentel fase". På alle de besøgte skoler var IKT en fast forankret

del af uddannelsesprocessen. IKT tjente som et værktøj i det velgennemtænkte og konceptualiserede paradigmeskift fra lærer- til elevcentreret uddannelse. Imidlertid viste interviewene en meget stor tilslutning til, at lærerne er uafhængige i forhold til pædagogisk metodevalg og personlige undervisningsformer. Omvendt var der snarere tale om en afvisning af at indføre tvungne praksisser, dette ud fra hensynet til den enkeltes uafhængighed.

Det fremgår af undersøgelsen i Nederlandene, at en gennemførelse af avanceret anvendelse af IKT i pædagogikken i høj grad afhænger af den entusiasme og det lederskab, som en lille gruppe aktive medlemmer i uddannelsessektoren udviser. Derudover rejser stigningen i personlige læringsplatforme tvivl om uddannelsespersonalets arbejdstider og om læseplanerne fremadrettet.

I de hollandske uddannelsesinstitutioner blev skolefrafald ikke betragtet som et lokalt problem, men snarere som en

abstrakt problemstilling, selv om de interviewede var bevidste om behovet for at nedbringe skolefrafaldet som et vigtigt mål for regeringen. Dog opfattede de interviewede anvendelsen af IKT til pædagogiske formål som en **betydningsfuld faktor for reduktion af skolefrafaldet**. Med hensyn til de positive virkninger af anvendelsen af IKT kom de interviewede med adskillige udtalelser, f.eks. at det tillod personbaseret læring; bedre ejerskab for eleverne, motivation, og innovation; forbedret kommunikation med andre elever og lærere; samt bedre præstationer fra elevernes side.

Noordelijke Hogeschool, Leeuwarden, The Netherlands

Hondsrug College, Emmen, The Netherlands

3.3 Portugal

Besøg i Portugal: 5.-7. marts 2013:

- Instituto de Educação ved universitetet i Lissabon (IEUL)
- Eça de Queirós, Lissabon
- D. Dinis School, Lissabon

Portugal synes fortsat at befinde sig på forsøgsstadiet, hvad angår anvendelsen af IKT. De fleste initiativer er startet op af enkelte lærere og er normalt inspireret af en bestemt teknologi. Denne praksis

har den virkning, at initiativer kan komme til at savne bæredygtighed og en konsistent evaluering. Desuden sker der kun en ringe udvikling på det pædagogiske område, selv om der var en relativt konsekvent opfattelse af behovet for elevcentreret uddannelse.

Med hensyn til skolefrafald **bekræftede** de interviewede, at den sociale baggrund og familiebaggrunden (f.eks. lav indkomst) var den altdominerende

årsag til, at elever var udsat for at forlade skolen før tid. Manglende motivation, der enten skyldtes elevernes baggrund eller deres skoleerfaring, var den væsentligste faktor, der udløste skolefrafald. Imidlertid anførte de interviewede, at **erfaringerne fra skolen kunne forbedres væsentligt gennem anvendelse af IKT-baserede metoder**, der skaber større motivation og sikrer en bedre fastholdelse.

Eça de Queiroz School, Lissabon, Portugal

D. Dinis School, Lissabon, Portugal

IKT-baserede metoder kunne også frigøre personale fra administrativt arbejde og give dem mere tid til at interagere direkte med de eleverne. Dette ville gøre det nemmere at spore præstations- og motivationsvanskeligheder.

Generelt følte lærerne, at de ikke var tilstrækkeligt uddannet i at udnytte potentialet ved IKT inden for læring. Desuden berettede de om en stor kløft mellem beskrivelsen af didaktik i Portugal og den manglende vejledning i valget af praktiske metoder. Holdundervisning ville sætte lærere i stand til at udveksle deres ideer og udvikle metoder, blev foreslået.

Navnlig med hensyn til brugen af IKT med det formål at nedbringe skolefrafald pegede de interviewede på opfattelsen af relevansen af de nationale læseplaner og studentereksaminer. Generelt fandt man, at de var for "akademiske" og savnede en sammenhæng med det virkelige liv, og med branche- og erhvervspraksis. Interviewede i Portugal berettede imidlertid om, at der var betydelig dokumentation for, at interaktive ressourcer baseret elevcentrerede metoder forbedrer præstationerne betydeligt i de nationale eksaminer, selv om udviklingen af kompetencer hidtil ikke er blevet vurderet. Ikke desto mindre kunne en revision af de nationale læseplaner og indførelsen af kombinerede endelige og løbende vurderinger yde et væsentligt bidrag til en reduktion i skolefrafaldet.

3.4 Aserbajdsjan

Besøg i Aserbajdsjan: 6.-8. maj 2013:

- Azerbaijan Teachers' Institute, University of Baku
- School No.20, Baku
- School No.220, Baku

Aserbajdsjan er et land, der står ved en korsvej. Det befinder sig i den indledende fase af udviklingen med hensyn til anvendelsen af IKT i uddannelse. I de seneste år har vægten ligget på at levere teknisk udstyr til skolerne. Der er i

kølvandet heraf behov for at iværksætte læreruddannelsesprogrammer for anvendelsen af IKT til pædagogisk formål. Dette er vigtigt for at sikre, at IKT ikke "indkapsles" i den traditionelle måde at undervise på med risiko for at blokere for eller skrue udviklingen inden for undervisning og læring tilbage, men at IKT tilfører undervisningen og læringen merværdi. Der er tegn på, at dette allerede er ved at ske. Der findes ligeledes eksempler på progressiv tænkning omkring personbaseret læring og udvikling af læseplaner med fokus på den enkelte elev. Der er meget, der tyder på, at sådanne metoder er stærkt

lovgivningsproblem - et spørgsmål om at fremme og styrke loven om skolepligt for alle skoleøgende børn.

Der bør tages særligt hensyn til lærernes arbejdsvilkår i forbindelse med udvidelsen af den pædagogiske anvendelse af IKT i uddannelse. Lærerne har brug for mere støtte i forhold til tid og ressourcer for at gennemføre innovative tiltag.

Med hensyn til grunduddannelse og faglig udvikling af lærere bør udvidelse og fremme af lærerdeltagelse i internationale trænings- og

Skole nr. 220, Baku, Aserbajdsjan

Skole nr. 20, Baku, Aserbajdsjan

motiverende og bør støttes med henblik på en videreudvikling. For at fremme denne proces forekommer det at være en nødvendig forudsætning, at der gennemføres en reform af læseplanerne, kædet sammen med en mere formativ og diagnostisk evaluering og summativ evaluering.

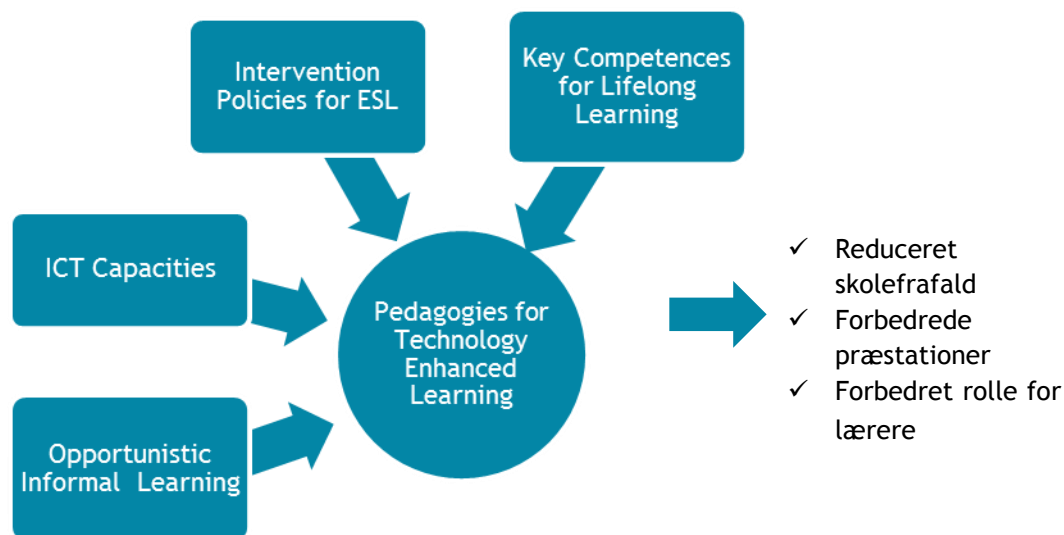
Skolefrafald ses i dag som et margnalt problem og primært som et

udvekslingsprogrammer og projekter nyde fremme. I en situation, hvor de monetære instrumenter (lønninger) ikke er attraktive, kan en sådan international udveksling være meget motiverende for lærere. Lærere kan så ikke alene udvikle sig inden for deres profession, men de kan også overtage rollen som katalysatorer for ændring i deres pædagogiske samfund.

4 Generelle konklusioner

På trods af de forskellige rammebetingelser blev der fundet nogle slående lighedspunkter i de uddannelsesinstitutioner, der blev besøgt under casestudierne. De interviewede anførte, at de primære årsager til skolefrafald var, at eleverne kom fra en dårlige kår. Eksempelvis har elever fra lavindkomstfamilier større sandsynlighed for at forlade skolen for tidligt; imidlertid kan skolefrafaldet også ramme elever med middelklassebaggrund. Andre faktorer, der kan medføre skolefrafald, er lav modstandskraft i forhold til uddannelse, manglende motivation og støtte, og teenagerrelaterede distraherende forhold. Gammeldags pædagogiske principper og stive læseplaner gjorde det vanskeligt for elever at finde støtte og opretholde motivationen. Det er klart, at uddannelse

i moderne tider ligger i konkurrence med medierne, og et akademisk studie kan til sammenligning være temmelig desillusionerende. Endelig kan den opportunistiske sociale brug af IKT uden for uddannelsessystemet skabe miljøer, der hindrer læring inden for formel uddannelse. Succesfulde pædagoger for teknologibaseret læring skal således tage højde for fire forskellige aspekter: For det første det niveau, på hvilket indgribende foranstaltninger kan ske mest effektivt; for det andet de specifikke IKT-kapaciteter, der er til stede; for det tredje den rolle, som IKT-færdigheder spiller som nøglekompetencer for livslang læring; og endelig den opportunistiske uformelle læring, der er forbundet med mange elevers nuværende brug af IKT.

5 Resultater fra workshoppen og slutkonferencen: Udkast til praktiske retningslinjer

Som titlen antyder, er følgende udkast til praktiske retningslinjer for forebyggelse af skolefrafald gennem anvendelse af IKT

i uddannelse afledt af projektets resultater. De erfaringer, der blev gjort i casestudierne, blev anvendt som afsæt

for diskussionen på projektworkshoppen, og retningslinjerne er blevet videreudviklet, diskuteret og ændret på slutkonferencen. **De neden for opstillede retningslinjer er et udkast, som vil blive**

forelagt for ETUCE's forretningsudvalg og ETUCE-udvalget i april 2014 til vedtagelse. ETUCE's sekretariat vil omdele slutdokumentet efter dets vedtagelse.

ETUCE Udkast til Praktiske retningslinjer:

Hvordan forebygges skolefrafald gennem anvendelse af IKT i uddannelse

Baggrund

Disse praktiske retningslinjer er blevet udviklet inden for rammerne af projektet *Teacher Unions Preventing Early School Leaving through the Use of ICT in Education*. De er baseret på de projektaktiviteter (fire landcasesstudier¹ og en projektworkshop), som ETUCE's medlemsorganisationer aktivt har medvirket til. Retningslinjerne henvender sig i første række til lærerfagforeninger i Europa og deres tilknyttede lærere og andet uddannelsespersonale samt arbejdsgivere i uddannelsessektoren, elever og politiske beslutningstagere på uddannelsesområdet, og omhandler den innovative anvendelse af IKT i uddannelse til støtte for forebyggelse af skolefrafald. De vil blive fremlagt til vedtagelse for ETUCE-udvalget i april 2014.

I lyset af de budgetnedskæringer, der har fundet sted i uddannelsessektoren som en følge af den økonomiske krise, definerede ETUCE - El European Region Conference det klare mål at fremme tilvejebringelse af uddannelse af høj kvalitet, navnlig for så vidt angår *EU 2020*-strategien og dens flagskibsinitiativer. Projektet og retningslinjerne skal derfor også ses i lyset af Europa-Kommissionens meddelelser om [Nytænkning på uddannelsesområdet, Åbning af uddannelsessektoren og Løsning af problemet med elever, der forlader skolen for tidligt: Et vigtigt bidrag til dagsordenen for Europa 2020](#) og tilstræber at inddrage lærersammenslutningens specifikke holdninger til implementeringen af strategien. Desuden skal projektet ses i sammenhæng med det globale EI-initiativ [Unite for Quality Education - Better Education for a better world](#) i 2013/2014, som søger at fremme tilvejebringelse af uddannelse af høj kvalitet for alle som en af grundpillerne i et retfærdigt og ligeværdigt samfund.

¹ EFLE-ESL-projektet blev der gennemført fire casestudier i to gymnasier og en uddannelsesinstitution for lærere i Danmark, Nederlandene, Portugal og Aserbajdsjan. Rapporten om disse casestudier kan ses på: www.elfe-eu.net.

Formål

EU 2020-strategien har blandt andre prioriterede indsatsområder fastsat det mål at reducere antallet af skolesøgende, der forlader skolen før tiden til under 10 % og at forøge andelen af 30-40-årige, der gennemfører uddannelse på tertiærniveau med mindst 40 %. Inden for disse rammer forsøger ELFE-ESL-projektets retningslinjer at fremme læring gennem IKT og at kortlægge konkrete måder, hvorpå innovativ pædagogisk anvendelse af IKT især kan være med til at motivere/tiltrække skolesøgende børn, der risikerer at forlade skolen før tiden, tilbage til skolen og til læring. Dette er ikke alene væsentligt i krisetider, af hensyn til endemålet om uddannelse af høj kvalitet.

Med fokus på lærerfagforeningernes afgørende rolle ønsker projektet og retningslinjerne at fastlægge de specifikke færdigheder/kompetencer, som lærere har brug for til at udnytte teknologi positivt i klasseværelset og at analysere, hvordan lærere kan støtte potentialet ved IKT med det formål at bygge bro mellem det, som den enkelte oplever og lærer hjemme, og det han/hun lærer i det lovpligtige uddannelsessystem.

Det er klart, at anvendelse af IKT i uddannelse ikke blot med et trylleslag vil hjælpe elever med at blive integreret og løser skolefrafaldsproblematikken, men det er så meget mere: Det er en motiverende faktor og kreativt incitament til livslang læring, der kan hjælpe elever med at opnå de færdigheder, de har brug for til at blive ansvarlige borgere i et moderne samfund. Dette dokument er ikke nogen standardløsning, der kan anvendes for alle lande og for hver enkelt elev. I stedet bør disse retningslinjer anvendes som et understøttende værktøj, der skal vurderes og justeres alt efter de nationale rammebetingelser og forhold vedrørende den innovative anvendelse af IKT i uddannelse og skolefrafald.

Retningslinjer

Med udgangspunkt i resultaterne af ELFE-ESL-casestudierne i projektworkshoppen og [politiske henstillinger](#) fra det tidligere ETUCE-projekt om e-læring (ELFE 2),² er retningslinjerne rettet mod tre hovedniveauer (europæisk, national lærerfagforening og skole-/lokalt niveau) med henblik på specifikke indsatser. De udspringer af de uddannelsesbehov, som undersøgelsesrapporten klart afdækker, nemlig at:

- blive mere elevcentreret, at afspejle de forskellige behov, baggrunde, motivationer og ambitioner, vigtige skridt mod individualiseret læring
- anerkende udviklingen af uformel læring, som fremmes af direkte søgning på nettet, videnskilder oprettet af brugere, samt sociale netværk
- søge at kombinere de pædagogiske færdigheder og lærernes erfaringer med kapaciteten af moderne informations- og kommunikationsteknologi
- udvikle pædagogikker og modeller, der skal føre ovennævnte målsætninger ud i livet
- fremme lærernes faglige udvikling i forbindelse med vedtagelsen af pædagogikker til anvendelse af IKT
- gennemføre strategiske projekter, der skal påvise resultaterne af og fordelene ved en sådan metode.

² ELFE 2-projektet udformede [praktiske henstillinger vedrørende den pædagogiske anvendelse af IKT i uddannelse](#).

Praktiske retningslinjer på europæisk politisk plan

Hovedmålsætningen på europæisk plan er at opnå de uddannelsesmæssige mål for EU 2020-strategien, for så vidt angår undervisning i emnekompetence, undervisning i færdigheder, der passer til det 21. århundrede, at forberede elever til studier på tertiært niveau og sikre, at 90 % af eleverne gennemfører en gymnasial uddannelse.

Regeringerne har brug for at investere mere i uddannelse af høj kvalitet for at sikre en varig ændring i den innovative anvendelse af IKT i uddannelse og forebyggelse af skolefrafald. Kun gennem passende finansiering af bæredygtig uddannelse af høj kvalitet i forhold til infrastruktur, lærerundervisning og undervisningsmateriale, kan der sikres en kommende generation af højt kvalificerede fagfolk - en ny generation, som der er stærkt brug for, hvis Europa skal komme ud af den økonomiske krise og blive til et mere konkurrencedygtigt område. Det er på den ene side vigtigt, at denne proces udvides til også at omfatte systemet med social dialog og inddragelsen af arbejdsmarkedets parter på uddannelsesområdet, men samtidig er det på den anden side mindst lige så vigtigt at anerkende nærhedsprincippet, nemlig at uddannelsespolitikken hører under det enkelte lands ansvarsområde. De forskellige uddannelsessystemer i Europa lægger fundamentet for gensidig inspiration og læring blandt interessenter fra forskellige lande.

Henstillingerne opfordrer således Europa-Kommissionen, ETUCE og andre europæiske interessenter på uddannelsesområdet til at:

1. indlede og videreføre en dialog mellem europæiske aktører på uddannelsesområdet, hvor arbejdsmarkedsparterne inden for uddannelse kommer til at spille en vigtig rolle, en dialog, der handler om, hvordan man kan reducere de eksisterende hindringer for en systematisk vedtagelse af nye undervisningsmetoder
2. udvikle en strategi for bæredygtige interaktive elevcentrerede læringsprojekter i uddannelsesinstitutioner med det formål at forbedre elevernes præstationer og således mindske skolefrafaldet og dermed styrke sammenhængen mellem læring i skolen og aktiviteter, der finder sted uden for skolen
3. støtte udformningen af en ramme, der skal specificere nationale læseplaner og vurderingsmekanismer med det formål at øge relevans og motivation og således mindske frafaldet
4. udvikle en pædagogisk ramme og specifikke retningslinjer for teknologistøttet læring, der skal fremme vedtagelsen af nye metoder, der er relevante for bedre elevpræstationer og dermed reduceret skolefrafald
5. støtte yderligere forskning i udviklingen af pædagogiske metoder for mindskelse af skolefrafald og etablering af et udviklingsprogram for medarbejdere vedrørende pædagogiske strategier for mindskelse af skolefrafald
6. oprette et virtuelt fællesskab for bedste praksis, baseret på sociale og inddragende medier, udvikle og evaluere nye pædagogiske metoder og udveksle og dele erfaringer med og metoder til mindskelse af skolefrafald.

Praktiske retningslinjer på nationalt og regionalt niveau

På nationalt og regionalt niveau skal uddannelsesmyndighederne sikre, at der er de tilstrækkelige betingelser til stede til, at uddannelsesinstitutionerne kan anvende IKT pædagogisk til forebyggelse af skolefrafald. Det er afgørende at gå ind i en social dialog med arbejdsmarkedets parter for at sikre, at uddannelsespersonale, deres repræsentanter og skolernes ledelse bakker op om at nedbringe antallet af elever, der forlader skolen før tid, og at skabe en større fælles forståelse af, at visse initiativer skal finde sted under iagttagelse af de nationale mål for læseplaner. Desuden bør arbejdet i de enkelte skoler understøttes af de generelle nationale uddannelsesmålsætninger, f.eks. kan forskning bistå skoler og grunduddannelse for lærere med at forholde sig bedre til dagligdagen og udfordringerne i skolerne.

Henstillingerne opfordrer derfor lærerfagforeninger til at:

1. sikre bedre undervisningsvilkår for uddannelsespersonalet og læringsvilkår for eleverne og inddrage forskellige pædagogiske praksisser, der beskæftiger sig med elevernes individuelle behov, navnlig med hensyn til anvendelsen af IKT, og opnå en mindskelse af skolefrafaldet
2. gå aktivt ind i en dialog med uddannelsesmyndighederne om at vedtage en positiv strategi for den pædagogiske anvendelse af IKT og om at skabe incitamenter for skoler på alle niveauer og af alle typer til at overholde de nationale mål for skolefrafald
3. sikre, at skolefrafald sættes på dagsordenen for den nationale sociale dialog med arbejdsgivere på uddannelsesområdet med det formål at diskutere genindslusning af elever, der har forladt skolen for tidligt, og af de elever, der står i fare for at forlade skolen for tidligt. Det er i den forbindelse særlig vigtigt, at der tages hensyn til elevernes kulturelle og sociale baggrund; der bør udarbejdes undervisningsmateriale, der tilskynder elever/voksne, der har forladt skolen, til at vende til skolen. Derfor bør opmærksomheden især rettes mod voksne, der ikke har gennemført en gymnasial uddannelse, med specifikt tilpasset materiale.
4. yde en indsats for at oprette skole- og erhvervspartnerenskaber med det formål at gøre erhvervsuddannelse og læring mere attraktive og på den ene side styrke arbejdsmarkedsrelevansen og på den anden side skabe en sammenhæng til arbejdsbaseret undervisning; at støtte videreuddannelse af lærere.
5. engagere sig i diskussionen om behovet for en ændring af læseplanerne, der omfatter IKT og vurderingen heraf og fremmer elevcentreret undervisning; kombinere mere fleksible uddannelsessystemer, der tilbyder forskellige studieretninger og læseplaner af forskellig varighed, med rådgivning og vejledning, der skal give elever en anden og tredje chance
6. fremme tilvejebringelsen af tilstrækkeligt og løbende opdateret IT-udstyr, herunder tilstrækkelig støtte til at sikre en passende infrastruktur for den pædagogiske anvendelse af IKT både i og blandt skoler med henblik på at motivere/tiltrække elever (tilbage) til skolen

7. iværksætte yderligere forskning i bedste praksis for den pædagogiske anvendelse af IKT til forebyggelse af skolefrafald, således at der bygges bro mellem pædagogisk forskning, IKT-uddannelse og det daglige liv og erfaring i skolerne
8. fremme inddragelsen af den pædagogiske anvendelse af IKT i grunduddannelsen for lærere og i løbende faglig udvikling for både lærerpersonale og skolernes ledelse
9. skabe øget bevidsthed om, at lærerne spiller en afgørende rolle i forbindelse med indførelse af blandet læring, f.eks. ved fastlæggelsen af den pædagogiske strategi, der skal lægges, og deres ansvar for gennemførelsen af denne pædagogiske strategi.
10. støtte inddragelsen af lærerpersonale i udarbejdelsen af IKT-læringsindhold og undervisningsmateriale og brugen heraf i uddannelsen, f.eks. afsættelse af tid og passende personaleressourcer; og sikre, at der findes uddannelsessoftware på det sprog, der anvendes i uddannelsen, og at den tilpasses til elevernes specifikke behov

tilskynde til vedtagelsen af procedurer og systemer for håndtering af tidlig sprog af eleverens risiko for at forlade skolen for tidligt og metoder til tilskyndelse af forældres og lokalsamfundets involvering i skolernes aktiviteter og støtte til skolerne.

Praktiske retningslinjer i skoler og lokalt

Der er med udgangspunkt i observationerne i casestudierne visse initiativer, som har vist sig at gøre en forskel i uddannelsesinstitutionerne, når de blev omsat korrekt. Vigtigst af alt er det, for at gennemføre ændringer i klasseværelset, afgørende, at lærerne føler sig forpligtet i forhold til målet, og at uddannelsespersonalets synspunkter tages i betragtning, når en skole udvikler sin IKT-/ skolefrafaldspolitik; dette vil være med til at skaffe inspirationen og den nødvendige støtte til politikken fra personalet.

Henstillingerne opfordrer derfor lærerfagforeninger, skolebestyrelser og andre aktører på skoleniveau til at:

1. gå i dialog med personalet, skolens ledelse og elever om, hvordan anvendelsen af IKT i uddannelse kan gøre en forskel i undervisningen, motivere elever og forbedre kvaliteten af uddannelse til fordel for både personale og elever
2. inspirere til udveksling af uddannelsesressourcer og erfaringer både mellem myndigheder og skoler indbyrdes og blandt skoler og lærere
3. støtte lærere i deres krav om en kompetenceudviklingsplan, der omfatter anvendelse af IKT, tilskynde dem til at tage ved lære af "trial and errors" og sikre finansiering af planen
4. hjælpe lærere med at forbedre undervisningsmetoder, der omfatter anvendelsen af IKT, og med at engagere sig i udvælgelsen af undervisningsmateriale, både soft- og hardware, samt sikre at lærerne bevarer ansvaret for at vælge metoder og føre skolens IKT-vision ud i livet; i den forbindelse støtte udviklingen af IKT-undervisningsmateriale i samarbejde med lærere og med elever, der står i fare for at forlade skolen for tidligt
5. stimulere til et samarbejde mellem lærere og forskellige interessenter indbyrdes om anvendelsen af passende teknologi i klassen med det formål at nedbringe

skolefrafaldet, samtidig med at det sikres, at projekter tager afsæt i uddannelsesbehov og ikke i tilgangen til ny software eller teknologisk kapacitet

6. tilskynde skoler til at udvikle en konkret politik for den pædagogiske anvendelse af IKT og for håndtering af skolefrafald i samarbejde med medarbejdere, elever og forældre, f.eks. bruge skolens IT-system til at registrere elevernes fravær med henblik på tidligt at spore de elever, der står i fare for at droppe ud af skolen
7. fremme lige adgang og inklusion i uddannelse på lokalt plan ved at tilvejebringe en passende infrastruktur, der tillader lige adgang for alle til undervisnings-/læringsværktøjer; samt sikre at der forefindes tilstrækkelige rådgivningsstrukturer til at bistå elever, der står i fare for at droppe ud af skolen
8. med henblik på at oprette et understøttende fællesskab for IKT-baseret læring, bruge skolernes læringsadministrationssystemer til at informere elever om lektier samt overveje at uploade lærernes notater eller virtuelle lektioner
9. fremme den positive anvendelse af IKT og internettets image i uddannelse og sørge for undervisning i en ansvarlig/respektfuld anvendelse af IKT i skoler
10. nøje undersøge mulighederne for positiv anvendelse af sociale medier i uddannelse, f.eks. overveje oprettelsen af sociale mediegrupper omkring specifikke klasser og aktiviteter, der kan være med til at oprette et (virtuelt) fællesskab og dermed mindske risikoen for skolefrafald
11. forbedre og tilskynde til alliancer med understøttende læreruddannelsesinstitutioner, navnlig bør forskere opfordres til at rådgive om og bidrage til specifikke skoleinitiativer; det kan i den forbindelse være nyttigt at se nærmere på, hvilken teknologi eleverne rent faktisk anvender i klasseværelserne for at støtte lærerne i forberedelsen af lektioner.
12. tilskynde læreruddannelsesinstitutioner til at medtage metoder i relation til skolefrafald i deres læseplaner.

6 Akronymmer

AITUCEW	Den uafhængige fagforening af arbejdstagere i uddannelsessektoren i Aserbajdsjan
AOb	Algemene Onderwijsbond (hollandsk lærerfagforening)
CEDEFOP	Det Europæiske Center for Udvikling af Erhvervsuddannelse
EFEE	European Federation of Education Employers
EI	Education International
ESEUR	Education and Science Employees' Union of Russia
ESL	Early School Leaving
ETUCE	European Trade Union Committee for Education (den europæiske føderation for undervisning)
Eurostat	De Europæiske Fællesskabers Statistiske Kontor
FNE	Federação Nacional da Educação (den portugisiske uddannelsessammenslutning)
GL	Gymnasieskolernes Lærerforening
ICT	IKT (informations- og kommunikationsteknologi)
OBESSU	Organising Bureau of European Students' Unions
OER	Åbne uddannelsesressourcer
OLME	Sammenslutningen af gymnasielærere i Grækenland
OMC Working Group	Gruppen vedrørende den åbne koordinationsmetode
OZPŠaV	Den slovakiske fagforening inden for uddannelse og videnskab
PIAAC	Programmet for international vurdering af voksnes kompetencer
STEPS Study	Undersøgelse af virkningen af teknologi i grundskoler
VET	Erhvervsuddannelse

7 Publikationer og rapporter

Publikation	Sprog									
Casestudie i Danmark	DA									
Kort sammendrag	EN	FR	DA	NL	PT					RUS
Casestudie i Nederlandene	EN									
Kort sammendrag	EN	FR	DA	NL	PT					RUS
Casestudie i Portugal	EN									
Kort sammendrag	EN	FR	DA	NL	PT					RUS
Casestudie i Aserbajdsjan	EN									RUS
Undersøgelsesrapport	EN									
Evalueringsrapport	EN									
Første interne evaluering	EN									
Anden interne evaluering	EN									
Tredje interne evaluering	EN									
Workshoprapport	EN	FR								
Konferencerapport	EN	FR								
Projektrapport	EN	FR	DA	NL	PT	ES	SK	DE	EL	RUS

Projektets websted: www.elfe-eu.net

8 Associerede partnere

European Federation of Education Employers

Square de Meeus 1
1000 Bruxelles
Belgien

Mail: secretariat@educationemployers.eu
Web: <http://www.educationemployers.eu>

Organising Bureau of European School Student Unions

Rue de la Sablonnière 20
1000, Bruxelles
Belgien

Mail: obessu@obessu.org
Web: <http://www.obessu.org>

ETUCE - *European Trade Union Committee for Education*
CSEE - *Comité syndical européen de l'éducation*

5 bd du Roi Albert II, 1210 Brussels, Belgium
Tel. +32-2 224 06 91 - www.csee-etu.org

ETUCE - *European Trade Union Committee for Education*
CSEE - *Comité syndical européen de l'éducation*

